

Anadolu'da yetişenlerin adları ise pek azdır. Âşık Çelebi'nin özelliklerini vurgulayarak haklarında daha geniş bilgiler verdiği şairler Ferdî (vr. 188^a-192^a), Feridun Ağa (vr. 192^b-195^a), Fevrî Efendi (vr. 203^a-212^a), Gazâlî (vr. 291^a-298^b), Hayâlî Bey (vr. 270^b-277^a), Kadri Efendi (vr. 223^a-226^b), Lâmiî (vr. 108^b-111^a), Meâlî (vr. 111^b-117^a), Nihâlî (vr. 141^b-145^a) ve Rızâyî (vr. 234^a-237^a) gibi isimlerdir.

Meşâirü's-suarâ'nın önemli nüshaları şunlardır: 1. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki nüsha (Yeniler, nr. 129). Müellif hattıyla olup 971 (1563-64) yılında kaleme alınan müsveddedir. Eser 976'da (1568) tamamlandığına göre bu nüsha tam değildir, fakat müellif hattıyla oluşu önemli arttırmaktadır. Hâfız-ı Şîrâzî ile başlayan nüshada eserin adı *Tezkiretü's-suarâ ve meşâirü'z-zurefâ* şeklinde kayıtlı olmakla beraber *Tevârîh-i Suarâ* olarak da geçer (vr. 35^a). 2. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'ndeki nüsha (Aziz Mahmud Hüdâyî, nr. 1157, 205 varak). Müellif hattıyla 975'te (1567) tamamlanan ve müsvedde ile temiz arasında bir özellik taşıyan bu yazmada 423 şair tanıtılmaktadır. British Library'deki nüsha (Or., nr. 6434) bu veya bundan gelen başka bir nüshadan kopya edilmiş gibi görünmektedir. 3. British Library nüshası (Or., nr. 6434). 977'de (1569-70) istinsah edilen yazmada 424 şair bulunmaktadır. Mehmed b. Murad adlı bir kişinin istinsah ettiği bu kopya, faksimilesiyle birlikte Âşık Çelebi'nin hayatına ve eserlerine dair bir önsöz, nüsha farklarını veren notlar ve indeksle G. M. Meredith-Owens tarafından yayımlanmıştır (*Meşâ'irü's-suarâ or Tezkere of 'Âşık Çelebi*, London 1971). 4. Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüsha (Âşîrî Efendi, nr. 268, 390 varak). 978'de (1570-71) istinsah edilen bu yazmada 417 şair yer almaktadır. 5. Millet Kütüphanesi'ndeki nüsha (Ali Emîrî Efendi, Tarih, nr. 772). Şairlerin hayatı kısmında pek çok eksikliğe rastlanmakla birlikte Âşık Çelebi'nin kendi minyatürü dahil olmak üzere minyatürlü olması bakımından önemli sayılmaktadır. *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu*'nda Âşık Çelebi tezkiresinin yedi nüshası belirtilmekteyse de (s. 579-581) Meredith-Owens yaptığı neşirde eserin yirmi yedi nüshasını tesbit ettiğini bildirmektedir (s. XX-XXIII). Filiz Kılıç ise hazırladığı doktora tezinde eserin otuz nüshasını belirlemiş, bunlardan beşini esas alarak tez-

kirenin tenkitli metnini ortaya koymuştur (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Meşâirü's-suarâ: İnceleme-Tenkitli Metin (haz. Filiz Kılıç, doktora tezi, 1994), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; TCYK, s. 579-581; Karatay. *Türkçe Yazmalar*, I, 382; Tennur Koçgündüz. *Âşık Çelebi'nin Suarâ Tezkiresindeki Problemleri ve Üslûp Özellikleri Üzerinde Bir Çalışma* (mezuniyet tezi, 1963), İÜ Türkiyat Araştırma Merkezi, nr. T. 621; Ali Süreyya Beyzâdeoğlu. *Âşık Çelebi Tezkiresini Tedkik* (mezuniyet tezi, 1968), İÜ Türkiyat Araştırma Merkezi, nr. T. 815; Harun Tolasa, *Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi I*, İzmir 1983; Halûk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhtitler*, İstanbul 1996, tür.yer.; Orhan Şaik Gökçay. "Âşık Çelebi Tezkiresi", *TD*, sy. 30 (1976), s. 39-48; P. K. Kappert, "G. M. Meredith-Owens (ed.), *Meşâirü's-suarâ or Tezkere of 'Âşık Çelebi'*", *Bibliotheca Orientalis*, XXXII, Leiden 1975, s. 401-403; Günay Kut. "Âşık Çelebi'nin *Meşâirü's-suarâ*'da Söylediği Tarihler", *WZKM*, LXXVI (1986), s. 209-214; M. Fuad Köprülü, "Âşık Çelebi", *İA*, I, 698-701.

ORHAN ŞAIK GÖKÇAY

MEŞAKKAT

(المشقة)

Genelde dinî ve hukukî hükümlerin tabii uzantısı olan zorlukları, özelle yükümlülüğün kaldırılmasına veya hafifletilmesine sebep olan sıkıntıyı ifade eden bir fıkah terimi.

Sözlükte "yarmak, iki parçaya ayırmak" anlamındaki şakk masdarından türeyen meşakkat "zorluk, güçlük, darlık ve sıkıntı" demektir. Meşakkat yerine Arapça'da ayrıca harac, külfet, kürh, suûbet, usr ve cehd gibi yakın anlamlı kelimeler de kullanılmaktadır. Meşakkat, bir şey insana zorla yaptırılmak suretiyle hariçten gelirse kerh, insanın hoşlanmadığı halde bir şey yapmış olması sebebiyle kendi nefsinde gelirse kürh adını alır (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "krh" md.). Kur'ân-ı Kerîm'de sadece bir yerde meşakkatle aynı anlamda ve aynı kökten gelen şikk (kendini paralamak) kelimesi geçmektedir (en-Nahl 16/7). Hadislerde ise çeşitli isim ve fiil kalıplarında ve sözlük mânalarında kullanılmıştır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "şkk" md.). Terim olarak meşakkat dinî ve hukukî hükümlerin içerdiği, bunların tabii uzantısı olan zorlukları da kapsamakla birlikte özelle yükümlülüklerin kaldırılmasına veya hafifletilmesine sebep olan ve normal şartlarda tahammül sınırını aşan sıkıntıyı ifade eder. Fıkah literatüründe genellikle harac ve zaruret kelimeleri-

nin meşakkat içeren durumları belirtmek üzere kullanıldığı, dolayısıyla meşakkatin bu terimlere göre daha kapsamlı olduğu görülür. Meşakkatle ruhsat arasında bir sebebiyet ilişkisi vardır, yani meşakkat bazı hallerde bir ruhsat sebebi oluşturur (bk. RUHSAT).

Dinin koyduğu hükümlerin insanlara meşakkat vermeyi hedeflemediğini belirten birçok âyet ve hadis bulunmaktadır. "Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez" (el-Bakara 2/185); "O, dinde size zorluk verecek bir hüküm koymamıştır" (el-Hac 22/78; ayrıca bk. el-Mâide 5/6) meâlindeki âyetlerden ve Hz. Peygamber'in, "Din kolaylıktır" (Buhârî, "İmân", 29); "Ben kolaylaştırılmış Hanîflîk'le gönderildim" (*Müşned*, V, 266; VI, 116, 233) meâlindeki hadislerden, yine onun iki şey arasında muhayyer bırakıldığında günah olmadıkça kolay olanı tercih ettiği şeklindeki rivayetlerden (Buhârî, "Menâkıb", 23; Müslim, "Fezâ'il", 77), bunların yanı sıra Kur'an'da ve Sünnet'te yer alan pek çok ruhsat hükmünden, özellikle geçmiş ümmetler için geçerli olan bazı zor hükümlerin bu ümmetten kaldırıldığını bildiren âyetlerden (el-Bakara 2/286; el-A'râf 7/157) bu husus açıkça anlaşılmaktadır. Öte yandan dinen tavsiye edilmekle beraber kesin bir şekilde yapılması istenmeyen fiiller hakkında Hz. Peygamber'in yaptığı bazı açıklamalarda bunların kesin birer vecibe kılınmamasının insanlara meşakkat vereceği gerekçesine dayandığı belirtilmiştir (örnekler için bk. Buhârî, "Temennî", 9; Müslim, "Tahâret", 42, "Mesâcid", 219, 225). Yine Resûl-i Ekrem'in namaz kıldırma ve vaaz verme sürelerini ayarlarken cemaatin, askerî harekâta dair görevlendirme yaparken askerin durumunu dikkate aldığına dair rivayetlerdeki ifadeler (Buhârî, "İmân", 26, "İlim", 12, "Ezân", 65, 163; Müslim, "Münâfikîn", 82-83), onun başkalarını ilgilendiren olaylarda takdir yetkisini kullanırken meşakkat kriterine önem verdiğini göstermektedir. Hz. Peygamber'i örnek alan sahâbiler de onun kolaylaştırıp güçlük çıkarmama tavrını sürdürmüşlerdir (Buhârî, "Amel fi's-salât", 11). Âlimler arasında İslâm dininde insanları sıkıntıya sokma hedefi taşıyan hükümlerin mevcut olmadığı yönünde icmâ oluşmuştur. Fakat meşakkatin kaldırılması (ref'u'l-harac) ilkesi şer'î hükümlerin bazı sıkıntılar içermediği anlamına gelmemektedir. Aksine bütün dinî-hukukî yükümlülüklerin bir tür meşakkat ihtiva etmesi kaçınılmazdır. Nitekim

“yükümlü kılma” mânasındaki “teklif” kelimesi de “meşakkat” demek olan “külfet” kökünden türetilmiştir. Ancak şer’î hükümlerin içerdiği meşakkat doğrudan hedef olmayıp hükmün konuş amacına hizmet eden vasıta konumundadır. İslâm âlimlerinin tesbitine göre dindeki bütün hükümlerin nihai amacı kulların yararını, yani dünya ve âhret saadetini temin etmektir (bk. MASLAHAT).

İslâm âlimleri, sorumluluk için kudretin şart olduğunu kabul etmekle birlikte teorik olarak insanın güç yetiremeyeceği fiillerden sorumlu tutulup tutulamayacağı (teklif-i mâ lâ yutâk) hususunda farklı görüşler benimsemişlerdir. Bu tartışma kelâm ilminde ta’dîl ve tecvîr, fıkıh usulünde ise emir konuları içinde ele alınıp incelenmiştir. Meşakkat kelimesi -Arapça’da konduğu asıl mânaya bakılmaksızın- kökündeki “yorma” anlamı mutlak biçimde alındığında güç yetirilenlerin yanı sıra güç yetirilemeyen durumları da kapsar. Güç yetirilemeyecek bir şeyle yükümlü tutmanın böyle adlandırılması, insanın havada uçmaya ve kötürümün ayağa kalkmaya çalışması örneklerinde olduğu gibi kişinin kendini boş yere sıkıntıya atması açısındandır. Şâtıbî, şer’î hükümlerin içerdiği meşakkatlerin çeşitlerini inceleyen önce bu hususu hatırlatır ve güç yetirilemeyen şeylerle sorumlu tutmanın şer’î anlamda yükümlülük kapsamında düşünülmemeyeceğine dikkat çeker. Meşakkatin bu mânası bir tarafa bırakılacak olursa şer’î hükümlerde söz konusu olabilecek mükellefin güç yetirebileceği gerçek meşakkatleri üç kategoride ele almak mümkündür: 1. Bir amelde mûtat ölçünün dışına taşmanın verdiği rahatsızlık anlamındaki meşakkat. Bu da iki kısımdır. a) Doğrudan yükümlülük kapsamındaki fiillere has olan meşakkat. Bunlarda mûtat dışındaki durum bir defa bile gerçekleşse böyle bir meşakkat bulunur. Fıkıh terminolojisinde ruhsat olarak bilinen kolaylaştırma hükümleri bu tür durumlar için konmuştur. Meselâ hastalık ve yolculuk halinde oruç tutan kişi böyle bir meşakkatle karşı karşıyadır. b) Doğrudan belli fiillere has olmayıp yapılan işin bütününden ve devamlı olmasından kaynaklanan meşakkat. Bu tür meşakkat, sadece kişinin tahammülünün üstünde nâfile ibadetler yüklenmesi durumunda söz konusu olur ve bu kısımdakilerin devamlı olarak yapılmasıyla birinci kısımda sadece bir defa yapılmakla meydana gelen mûtat dışı güçlük ortaya çıkar. Onun için Hz. Peygamber bu kısma giren amellerin

usanç ve bıkkınlık oluşturmayacak düzeyde tutulmasını tavsiye etmiştir (Buhârî, “İmân”, 32, “Rikâk”, 18; Müslim, “Müsâfirîn”, 215, 221). 2. Mûtat dışına çıkmakla ilgisi olmaksızın doğrudan teklifin verdiği meşakkat. Şöyle ki, yükümlülük öncesinde normal şartlarda dünya hayatının gereklerinden sayılmayan bir işle mükellef olmanın kişide meydana getirdiği mânevî baskı da bir tür meşakkattir. Zira kişi mükellefiyet altına girmekle kendini sınırlamış olur ve dünya hayatının zorunluluklarına ilâveten başka amelleri yerine getirmekten sorumlu hale gelir. 3. Bir önceki kısma bağlı olarak, yani yükümlü kılınmanın somut sonuçları tarzında ortaya çıkan meşakkat. Bunda da mûtat dışı bir sıkıntı söz konusu değildir; ancak teklif, yükümlü tutulan şahsı nefsinin arzuları dışına çıkaran bir olgu olduğundan arzulara aykırı davranmanın kişiye sıkıntı vermesi inkâr edilemez (Şâtıbî, II, 107-108, 119-121).

İzzeddin İbn Abdüsselâm, meşakkatlerin yükümlülüğü ortadan kaldırma veya hafifletmedeki etkisini açıklamak üzere zorluğun mükellefiyete konu olan fiilin tabiatından kaynaklanıp kaynaklanmamasına göre bir ayırım yapar. Başlangıçta konuyu ibadetler alanını esas olarak işlemekle beraber daha sonra bunun muamelât alanı için de geçerli olduğunu belirtir. Buna göre soğuk havada abdest alma, sıcak günlerde oruç tutma, hac için yolculuk yapma gibi çoğunlukla o fiilin tabii bir parçasını oluşturan zorluğun ibadet sorumluluğunu düşürmekte etkisi yoktur. Çünkü bu tür ibadetler meşakkatleriyle beraber meşrû kılınmıştır. İbadetlerden çoğunlukla ayrılabilen meşakkatler ise ağır, hafif ve orta ağırlıktaki meşakkat şeklinde üç dereceye ayrılır; fakat bunlara yakınlık ve uzaklığa göre değişen sınırsız derecelerden söz edilebilir. Cana ve can bütünlüğüne zarar vermesinden endişe edilen durumlarda olduğu gibi ağır meşakkatler hükümlerde hafifletmeye sebep olur; basit bir parmak acısı ve hafif baş ağrısı gibi meşakkatlerin ise hükümlere etkisi yoktur. Orta düzeydeki meşakkatlerde bu ikisine yakınlığa göre hüküm verilir. Birinci durumda kişinin dünyevî ve uhrevî ihtiyaçlarını yerine getirmesini sağlayan temel gereklerin korunması ibadetin kaçırılmasından evlâdır, zira aksi takdirde bunların emsali de yapılamaz hale gelecektir. İkinci durumda ibadetin önemi ve meşakkatin mükellefi zorlayacak düzeyde olmaması sebebiyle sıkıntıya katlanıp ibadeti yerine getirmek

daha üstündür. Üçüncü durumda ise ilk kısma yakın olan meşakkat hafifletmeyi gerektirirken ikinci kısma yakın olan bunu gerektirmez. Somut olaylarda bunları belirlerken âlimler farklı görüşler ortaya koymuştur. Bazan iki dereceden hangisine daha yakın olduğuna karar verilemeyecek kadar orta çizgide bulunan durumlarla karşılaşır ve bunları etkileyen dış etkenler de dikkate alınarak bir karar verilir. Bu üçlü taksim ibadetler dışındaki fıkıh konularında da geçerlidir. Meselâ satım sözleşmesindeki belirsizlikler sakınılmasının güç olup olmaması açısından üç kısma ayrılır. Garar terimiyle ifade edilen bu durumdan sakınılması güçse müsamaha ile karşılır (akdin sıhhatini etkilemez), sakınılması kolaysa göz ardı edilemez (akdi geçersiz kılar); ikisi arasında bir derecede olanın akdin sıhhatini ne ölçüde etkileyeceği bunlardan hangisine yakın olduğu değerlendirilerek belirlenir (Kavâ'idü'l-ahkâm, II, 7-9). Fakihlerin bir şeyin meşakkatli olup olmadığını belirlemede genellikle örfe başvurduklarına işaret eden İbn Abdüsselâm ve Karâfî gibi âlimler, yaklaşık bir sınır belirlemenin şeriatın muteber saydığı bir şeyi geçersiz hale getirmekten daha iyi olduğunu, bunun için de şeriatın tanımlamadığı şeylerin yine şeriatın kaidelerinden hareketle yaklaşık olarak tanımlanması gerektiğini söylerler. Onlara göre nas, icmâ veya istidlâl dayanarak her ibadet için meşakkatin muteber olduğu bir alt sınır belirlenir; sonra da o ibadeti yaparken karşılaşılabilecek dengi veya daha ağır meşakkatler hükümde dikkate alınır, daha alt mertebedekiler ise dikkate alınmaz. Meselâ bir hadise hac sırasında bitlenmenin verdiği rahatsızlık sebebiyle traş olunabileceği ifade edilmiştir (Buhârî, “Muḥşar”, 6, 7; Müslim, “Hac”, 80, 83, 85). Şu halde buna denk olan yahut daha çok rahatsızlık veren her hastalığın traşı mubah kılacağına, daha hafif olanın ise mubah kılmayacağına hükmetmek uygun olur (a.g.e., II, 12-13; ez-Zahîre, I, 341). Ancak haccin kendisi bu kadar meşakkatle terkedilemez; bunun için can ya da malın tehlikede olması, azık ve taşıt bulamama gibi tahammül edilemez bir meşakkatin varlığı gerekir.

Meşakkatin giderilmesi ilkesi nasların yorumlanmasında etkili olsa da hakında açık nas bulunan konularda sırf bu ilkeye dayanılarak hüküm verilemez. Yine istislah yöntemiyle ictihad ederken, yani nas bulunmayan konularda genel prensiplere göre hüküm verirken bu ilke mu-

teber bir ölçüt olmakla beraber meşakkatin kıyasta illet olarak kabul edilip edilemeyeceği hususunda geniş tartışmalar yapılmıştır. Usul âlimlerinin genel eğilimi buna olumsuz cevap verme yönündedir. Zira bir vasfın illet olarak belirlenebilmesi için açık biçimde bilinebilmesi ve kural altına alınabilmesi (zâhir ve munzabıt olması) gerekir. Meşakkat kişilere, zamana ve duruma göre değişiklik gösterir; aynı fiil bir şahsa meşakkat verirken bir başka şahsa vermeyebilir. Meselâ namazın kısaltılması ve orucun ertelenebilmesi hükmünün asıl amacı meşakkati gidermek olsa da bu kapalı bir vasıftır; halbuki sefer meşakkatin zâhir sebebidir (illet). Dolayısıyla meşakkat bulunmasa bile bunun zâhir sebebi olan seferlilik hali varsa mükellefin ruhsattan yararlanabileceğine, buna karşılık daha ağır meşakkat çekse bile sefer halinde olmayanın bu ruhsattan yararlanamayacağına hükmedilmiştir (Debûsî, s. 101; ayrıca bk. **HİKMET; İLLET**).

Bazı meselelerde fakihlerin birtakım soyut ifadelerle değerlendirmeler yaptığı görülürse de (meselâ bk. İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, s. 444-446; Zerkeşî, III, 171) hükümlerin kolaylaştırılmasında etkili olacak meşakkati belirleyen genel, sabit ve takdire kapalı bir ölçü verilmesinin mümkün olmaması bir yana böyle bir yol izlemenin anılan ilkeyi amacından uzaklaştırmış olacağı açıktır. Zira bu takdirde konunun tabiatındaki izâfîlik ve her meseleye has özellikler göz ardı edilmiş olur. Meselâ ramazan orucuyla mükellef olan kişinin bunu erteleyebilmesi ve su varken teyemmüm edebilmek için ne tür bir meşakkatin bulunması gerekeceği hususunu aynı kurala bağlamak mümkün değildir (a.g.e., III, 172-173). Bununla birlikte meşakkatin hükümleri etkilediği kabul edilen hemen bütün örneklerde dinin yüklediği sorumluluklara ek bir külfet getirme özelliğinin dikkate alındığı söylenebilir.

Meşakkat doğurduğu için hükümlerin hafifletilmesine sebep olan haller yolculuk, hastalık, zorlama (ikrah), unutmama, bilmeme, zorluk ve umûmü'l-belvâ, ehli-yetsizlik ve ehliyet noksanlığı olmak üzere yedi ana başlık altında toplanmıştır. Meşakkat ilgili hükme tesiri ise ibadetlerle ilgili sorumluluğu hafifletmek, tamamen düşürmek veya yerine daha kolay bir sorumluluk ikame etmek; ibadetin zamanını öne almak, geciktirmek veya düzenini değiştirmek ya da yasağı kaldırmak gibi muhtelif şekillerde gerçekleşir. Nitekim

yolculuk halinde namazın rek'at sayısı azaltılmış, hayız ve loğusalık hallerinde kadınların namaz sorumluluğu tamamen kaldırılmış, abdest ve gusül yerine teyemmüm ve oruç yerine fidye ikame edilmiş, Arafat'ta öğle ile ikinci namazının öğle vaktinde birlikte kılınmasına izin verilmek suretiyle ikinci namazının vakti öne alınmış, Müzdelife'de ise akşam ile yatsı namazının yatsı vaktinde birlikte kılınmasına izin verilerek akşam namazının vakti tehir edilmiş, korku halinde namazın kılınış biçimi değiştirilmiş, boğazına bir şey kaçtığı için boğulma tehlikesi geçiren kişinin şarap içmesinin haramlığı kaldırılmıştır (İzzeddin İbn Abdüsselâm, II, 6-7; İbn Nuceym, s. 92).

Meşakkat dinin hedefi ve bir ibadet tarzı olmadığından kişinin daha fazla sevap kazanmak için kendisini dinen istenmemiş bir meşakkate atması câiz görülmemiştir. Hz. Peygamber hacca yaya gitmeyi adayan yaşlı bir kimseye, kendisine eziyet etmesine Allah'ın ihtiyacı olmadığını söyleyerek hayvana binmesini emretmiştir (Buhârî, "Şayd", 27). Ancak meşakkat sebebiyle kendisine kolaylık tanıyan bir kimsenin zorlanarak o ibadeti yapması halinde eğer ölüm yahut büyük bir zarar görme korkusu bulunmuyorsa yaptığı ibadet sahih olur. Meselâ hasta bir kimse cuma namazına gitme meşakkatine katlırsa kendisinden farz sâkıt olur; fakat zikredilen tehlikeler söz konusu iken oruç tutacak olsa orucunu bozması gerekir, tutarsa günahkâr olur, hatta Gazzâlî'ye göre orucunun geçerli olması muhtemeldir (Zerkeşî, III, 173). Meşakkatin duruma göre ağırlaştığı amel-lerde kişinin daha hafif olanı araştırması gerekir, bu mümkün olmayıp meşakkati ağır olan durumda ibadeti yapmak zorunda kalırsa yaptığı amelin sevabı karşılaştığı meşakkate göre artar. Meselâ evi camiye uzak olan kişinin camide kıldığı namazın sevabı evi yakın olan kimsenin camide kıldığı namazın sevabından daha büyüktür. Resûl-i Ekrem'in Hz. Âişe'ye, özü sebebiyle yapamadığı umreyi daha sonra yaptığında alacağı sevabın çektiği meşakkat nisbetinde olacağını söylemesi (Buhârî, "Umre", 8; Müslim, "Hac", 126) bu anlamdadır. İbn Abdüsselâm, bu durumda kişinin meşakkatten dolayı değil meşakkate Allah için katlandığından dolayı sevap kazanacağını, tahammülün sevabının meşakkatin şiddetine ve hafifliğine göre değişeceğini, aralarında sevap bakımından farklılık bulunmakla birlikte esas ibadetlere (makâsıd) sevap yazıldığı

gibi onların vesilelerine de sevap yazılacağını belirtir. Aynı âlim bir ibadetin daha hafif olduğu halde zaman, mekân ve dindeki yerine göre daha faziletli olabileceğini, nitekim Kadir gecesinde yahut Mes-cid-i Harâm'da kılınan iki rek'at nâfile namazın diğer zamanlarda ve yerlerde kılınan daha çok rek'atlı nâfileden, iki rek'at farz namazın daha çok rek'atlı nâfileden, 1 dirhemlik zekâtın daha fazla verilen sadakadan üstün olduğunu söyleyerek amelin sevabının meşakkate göre olmasının genel geçer bir kural olmadığını ileri sürmüştür (*Kavâ'idü'l-aḥkâm*, I, 29-32). Ancak Bedreddin el-Aynî, sözü edilen durumdaki sevabın çokluğunun kendilerinden değil onlarda bulunan vasıflardan kaynaklandığını ifade ederek kuralın genel geçer olmasına bir engel bulunmadığını belirtir (*'Umdetü'l-kârî*, X, 124; krş. Kâdî Abdülcebâr, XI, 102-103).

Fıkıh kitaplarında ilgili hükümlerin gerekçelerinin izahı sadedinde meşakkati giderme kuralına sık sık atıfta bulunulduğu gibi kavâid kitaplarında müstakil bölümler halinde konuyla ilgili kurallara yer verilmiştir. *Mecelle*'nin de kanunlaştırıldığı, "Meşakkat teysiri celbeder"; "Bir iş diyk oldukça müttesi' olur"; "Zaruretler memnu olan şeyleri mubah kılar" (md. 17-18, 22) gibi kaideler bunların başında gelir. Hanefiler'den Cessâs, bütün tartışmalı meselelerde darlığa götüren şeylerin giderilmesi ve genişlik gerektiren şeyin öncelikli olarak göz önünde tutulması kuralını zikreder (*Aḥkâmü'l-Kur'ân*, V, 90). "Bir şey daraldığı zaman genişler" kaidelerini İmam Şâfiî'nin (Tâceddin es-Sübkî, I, 48) ve aynı anlama gelen, "Haddini aşan şey ziddina döner" kaidelerini de Gazzâlî'nin zikrettiği ifade edilmiştir (Süyûtî, s. 172; Ahmed b. Muhammed el-Hamevî, I, 273; krş. Gazzâlî, II, 96). Klasik dönemde meşakkat kavramını en geniş biçimde İzzeddin İbn Abdüsselâm, Şehâbeddin el-Karâfî, Şâtıbî gibi müellifler ele alıp incelemişlerdir; modern dönemde ise konuyla ilgili müstakil çalışmalar kaleme alınmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ḥrc", "şkk", "krh" md.leri; *Lisânü'l-Arab*, "şkk" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "şkk" md.; *Müsned*, V, 266; VI, 116, 233; Buhârî, "İmân", 26, 29, 32, "İlim", 12, "Ezân", 65, 163, "Amel fi'ş-şalât", 11, "Teheccüd", 36, "Temennî", 9, "Umre", 8, "Muḥşar", 6, 7, "Şayd", 27, "Menâkıb", 23, "Rikâk", 18; Müslim, "Tahâret", 42, "Mesâcid", 219, 225, "Müsâfirîn", 215, 221, 244, "Hac", 80, 83, 85, 126, "Fezâ'il", 77, "Münâfikîn", 82-83; Cessâs, *Aḥkâmü'l-Kur'ân* (Kamhâvî), I, 220,

277; II, 308; III, 246; IV, 369; V, 90; Kâdî Abdülcebbâr, *el-Muğnî*, XI, 102-105, 134-135, 139, 141, 293, 387-390, 505, 528; XII, 445; Debûsî, *Takvîmü'l-edille fi usûli'l-fıkh* (nşr. Halîl Muhyiddin el-Meys), Beyrut 1421/2001, s. 81-83, 101; İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, *el-Ğıyâsî* (nşr. Abdülazîm ed-Dîb), s. 444-446, 478, 502, 512; Gazzâlî, *İhyâ'*, Kahire 1352/1933, I, 200-201; II, 96; Ebü'l-Vefâ İbn Akîl, *el-Vâzih fi usûli'l-fıkh* (nşr. G. Makdisî), Beyrut 1417/1996, I, 141-142; İzzeddin İbn Abdüsselâm, *Kavâ'idü'l-aḥkâm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 29-34; II, 3, 5-14; Karâfî, *el-Furûk*, Beyrut, ts. (Âlemü'l-kütüb), I, 118-120, 127; II, 129; a.m.f., *ez-Zahîre* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1994, I, 340-344; Tûfî, *Şerhu Muhtaşarı'R-Rauza* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki), Beyrut 1407/1987, I, 176; III, 512-514; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr* (nşr. Muhammed el-Mu'tasım - Billâh el-Bağdâdî), Beyrut 1417/1997, I, 434; IV, 332-333; Tâceddin es-Sübkî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmecûd - Ali Muhammed Muavvaz), Beyrut 1411/1991, I, 48-49; Şâtîbî, *el-Muvafakât*, I, 213, 265, 301-302, 314-337, 340-341, 356; II, 107-168; III, 299; Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* (nşr. Teysîr Ahmed Mahmûd), Küveyt 1402/1982, III, 169-174, 397-398; Bedreddin el-Aynî, *'Umdetü'l-kârî*, Beyrut, ts. (Dâru İhyâ'i't-türâsî'l-Arabî), X, 124; Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* (nşr. Muhammed el-Mu'tasım - Billâh el-Bağdâdî), Beyrut 1407/1987, s. 160-172; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* (nşr. M. Mutî' el-Hâfız), Dimaşk 1403/1983, s. 84-93; Ahmed b. Muhammed el-Hamevî, *Ğamzû 'uyûni'l-beşâ'ir*, Beyrut 1405/1985, I, 245 vd.; *Mecelle*, md. 17-18, 22; Ali Haydar, *Düerü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, I, 70-72, 76-82; Sâlih b. Abdullah İbn Hamîd, *Ref'u'l-harac fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Mekke 1403; Mustafa Bakır, *İslâm Hukukunda Zaruret Halî*, Ankara, ts., s. 75-87, 209-218; Adnân M. Cum'a, *Ref'u'l-harac fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Dimaşk 1413/1993; Refik el-Acem, *Mevsû'atü'l-muştalahâti usûli'l-fıkh 'inde'l-müslimîn*, Beyrut 1998, II, 1427-1428; Abdurrahman İbrâhîm el-Kilânî, *Kavâ'idü'l-maḥâsîd 'inde'l-İmâm eş-Şâtîbî*, Amman 2000, s. 273-358; M. Revvâs Kal'acî, *el-Mevsû'atü'l-fıkhîyyetü'l-müeyyese*, Beyrut 1421/2000, II, 1798-1801; Ferac Ali el-Fakih Hüseyin, *Mezâhirü'l-teysîr ve ref'u'l-harac fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Dimaşk 1423/2003.

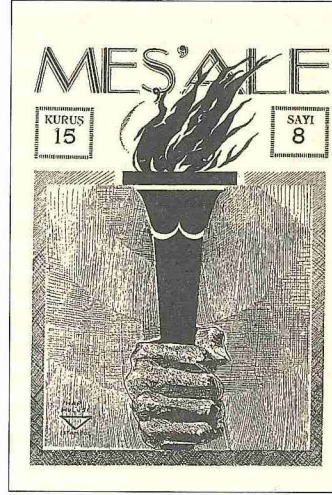
ŞÜKRÜ ÖZEN

MEŞ'ALE

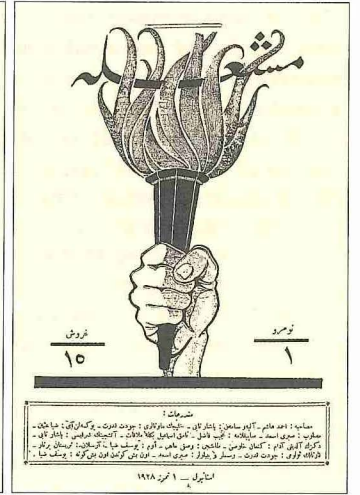
(مشعله)

Sanat ve edebiyat dergisi.

On beş günde bir çıkan ve 1 Temmuz – 15 Ekim 1928 tarihleri arasında toplam sekiz sayı yayımlanan derginin sahibi ve mesul müdürü Yusuf Ziya'dır (Ortaç). Dergi esas itibarıyla, 1928'de neşrettikleri ortak kitaba ve meydana getirdikleri edebî gruba Yedi Meş'ale adını vermiş olan Sabri Esat (Siyavuşgil), Yaşar Nabi (Nayır), Muammer Lutfi (Bahşi), Vasfi Mahir (Kocatürk), Ziya Osman (Saba), Cevdet Kudret (Solok) ve Kenan Hulûsi'nin (Ko-

Meş'ale'nin ilk ve son sayılarının kapakları

ray) edebî faaliyetlerini devam ettirmek niyetiyle çıkarılmıştır. Söz konusu ortak kitabın hem Türkiye'de hem Türkiye dışında ilgi görmesinden cesaret alan bu genç edebiyatçılar bir yayın organına kavuşmak isteyince Yusuf Ziya bunlar için *Meş'ale*'yi çıkarmaya başlar. Fakat alfabe değişikliği süreli yayınların basımını ve okunmasını güçleştirince dergi 8. sayıdan sonra neşredilmez. Bununla birlikte Yusuf Ziya derginin kapanmasına sebep olan alfabe değişikliğini alkışlamıştır (nr. 4, s. 16). *Meş'ale*'nin son iki sayısının ilk sayfaları ile 6-8. sayılarının kapakları Latin harfleriyledir.

Yedi Meş'aleciler'den Kenan Hulûsi hikâyeci, diğerleri şair ve dolayısıyla bu hareket de büyük ölçüde şiir hareketi olduğu için dergi şiir ağırlıklıdır. *Meş'ale*'deki elli dört manzum parçanın çoğu Yedi Meş'ale'nin Muammer Lutfi dışındaki beş şairine aittir. Ayrıca Necip Fazıl (Kısakürek), Ahmet Kutsi (Tecer), Ömer Bedreddin (Uşaklı), İlhami Bekir (Tez), Sâlih Zeki (Aktay), Galip Naşit, Nazif Selâhaddin gibi devrin bazı şairleri de *Meş'ale*'de şiirler yayımlamıştır. Hikâyede ise Kenan Hulûsi yanında zaman zaman Sabahattin Ali de görülmektedir. Derginin diğer önemli bir faaliyeti her sayıda bir edebiyatçının tanıttığı biyografi ve tenkit yazıdır. Reşat Nuri'nin (Güntekin) *Damga* adlı romanı hakkındaki Fransızca'dan intihal olduğu iddiası Peyami Safa, Köprülüzâde Mehmed Fuad, Ercüment Ekrem (Talu), Mahmud Yesâri ve Aka Gündüz'ün yazılarıyla gündemde tutulmuştur.

Ahmed Hâşim derginin ilk sayısında Yedi Meş'aleciler'i tanıtırken, "Şair kaleminden çok ressam fırçasıyla çalışan bu gençlerde his ve muhayyileden ziyade gözün rü'yet kabiliyeti yeni bir hususiyet teş-

kil ediyor" demektedir ki dergide yayımlanan şiirlerde de parnasyenlerin resme has gözlem ve hassasiyetleri dikkati çekmektedir. Yusuf Ziya da *Meş'ale*'nin halis bir sanat mecmuası olacağını, onun sayfalarında edebiyatın ukalâlarından, mûsikinin dedikodularından, resmin iddialarından ziyade mahsullerinin bulunacağını söylemiş ve daha çok yeni imzalara açık tutulacağını vurgulamıştır (nr. 1, s. 16). Gerçekten *Meş'ale* bu programa uygun bir yayın yapmıştır.

Dergide çıkan yegâne tefrika Kenan Hulûsi'nin *Ceylan Sesi* adlı romanıdır (nr. 3-8), fakat roman bitmeden dergi kapanmıştır. Resim sanatına karşı da ilgi duyulan dergide Sanâyi-i Nefîse Mektebi müdürü ressam Nâmîk İsmail ile (Yeğenoğlu) yapılan bir mülâkat yayımlanmıştır. Yukarıda adı geçenler dışında *Meş'ale*'de görülen diğer imzalar şunlardır: A. Gaffar, Bedreddin (Tuncel), Mehmed Rauf, Suad Derviş (Baraner), İlhami Bey, Faruk Nafiz (Çamlıbel), Kâmuran Şerif.

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyin Tuncer, *Yedi Meşaleciler*, İzmir 1994, s. 10-12; Gülcan Yücel, *Yedi Meşale Hareketi ve Yedi Meşaleciler* (mezuniyet tezi, 1995), Cumhuriyet Üniversitesi Fen - Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, s. 19-28; Yaşar Nabi Nayır, "Yarım Yüzyıllık Bir Olayı Anış", *Varlık*, sy. 847, İstanbul 1978, s. 2; Cevdet Kudret Solok, "50. Yıldönümünde Yedi Meşale Üzerine Anılar", a.e., sy. 847 (1978), s. 3-6; Behçet Necatigil, "Yedi Meşalecileri Anarken", a.e., sy. 847 (1978), s. 7; Giacomo A. Caretto, "Meşale'nin İtalya'da Yankılanı", a.e., sy. 847 (1978), s. 8-10; Hikmet Dizdaroğlu, "50. Yılında Yedi Meşale: Kısa Süren Bu Etkinlik Dikkatleri Yazınımızın Aksayan Noktalanna Çekti", *Milliyet Sanat Dergisi*, sy. 271, İstanbul 1978, s. 10-11, 21; Olcay Öneroy, "Cumhuriyet Döneminin İlk Edebî Topluluğu: Yedi Meşaleciler", *TDe.*, XI/1 (1993), s. 37-49; Tanju Oral, "Meşale", *TDEA*, VI, 293.

NAZIM H. POLAT